

TEMPORALITA (NOVÝCH) MÉDIÍ

SLAVOMÍR GÁLIK, Katedra masmediálnej komunikácie, Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Trnava, SR

GÁLIK, S.: The Temporality of (New) Media
FILOZOFIA 73, 2018, No 5, pp. 408-417

The aim of this paper is to give some consideration to a 2016 book entitled *The temporality of new media* (ed. by Tomáš Dvořák). The book is a contribution to a more appropriate and based on this knowledge to understand better current time understanding of the changes elicited by digital media. And Consequently, it would also help us to understand the changes the humans undergo both in existential and axiological areas of their lives changes of man. The author argues that the most significant changes are the transition from linear to simultaneous time and the acceleration of social life.

Keywords: Temporality – Digital media – Existence – Linear time – Simultaneous time

Kolektívna monografia *Temporalita (nových) médií* (2016) sa z filozoficko-mediálneho hľadiska zameriava na súčasné premeny času pod vplyvom nových médií. Autori kapitol monografie Tomáš Dvořák, Marek Šebeš, Irena Reifová, Radim Hladík, Čeněk Pýcha, Filip Vostal, Václav Janoščík sa na základe skúmania rôznych oblastí médií viac-menej zhodujú v tom, že pod vplyvom nových digitálnych médií nastáva kolaps lineárneho času a nastupuje simultánný čas, ktorý sa inak vzťahuje k minulosti aj k budúcnosti. Autori zároveň nastrojú otázku ontologickej bezpečnosti, vrstvenia času, zrýchľovania komunikácie a anticipácie budúcnosti. Z tohto hľadiska je téma kolektívnej monografie viac ako aktuálna, lebo kategória času predstavuje základný existenciálny koordinát človeka,¹ keďže s jeho zmenou sa mení aj existencia človeka. Z tohto dôvodu by porozumenie časovým zmenám mohlo pomôcť aj lepšiemu porozumeniu súčasnej existencie človeka a jeho hodnotám, čo je zároveň aj cieľom tejto štúdie.

Na previazanosť času a bytia upozornil už aj Martin Heidegger v diele *Bytie a čas*. Heidegger vo svojom základnom existencialistickom diele tvrdí, že čas – alebo presnejšie „bytie v čase“ – slúži na rozlišovanie rôznych regiónov súcna (Heidegger 1996, 35). Bytie a čas sú podľa neho vo vzájomnej korelácii, preto na základe časových zmien môžeme určiť aj zmeny v existencii človeka. Heidegger v tomto diele tematizuje dva základné typy prežívania času, ktoré súvisia s autentickým a neautentickým spôsobom života. Na zmenu

¹ Na čas ako základný existenciálny koordinát človeka a jeho zmeny pod vplyvom nových médií upozornil aj W. Welsch na 1. slovenskom filozofickom kongrese v Bratislave, a to v prednáške *Umelé rajské záhrady* (Welsch 1995, 5).

existencie nás však môžu upozorniť aj iné časové zmeny ako napríklad kumulovanie udalostí s akútnym pocitom nedostatku času, komunikovanie online s pocitom permanentnej súčasnosti a pod.² Ak chceme porozumieť časovým zmenám a následne existencii človeka, najprv musíme porozumieť podstate času ako takej. V Aristotelovej definícii je čas „počet pohybov z hľadiska prv a potom“, ktorú môžeme rozložiť na dva nerozlučné aspekty: vedomie (hľadisko „prv a potom“) a sekvenciu pohybov (Aristoteles 1996, 122). Vedomie teda na jednej strane spája pohyby do jednotného toku, a na strane druhej rôzne pohyby budú určovať povahu času. Rôzne pohyby teda určujú rôzne temporality, čo si všimol už aj nemecký filozof J. G. Herder, ktorého cituje T. Dvořák: „V skutočnosti má každá premenlivá vec svoju vlastnú mieru času a žiadne dve veci na svete nemajú rovnakú mieru času. Môj tep, môj krok alebo tok mojich myšlienok nie je temporálnou mierou platnou pre ostatných...“ (Dvořák 2016, 22). Podobný názor na čas, ale z hľadiska subjektu, má aj M. Heidegger, ktorý tvrdí, že „čas je vecou nášho myslenia“ (Leško 2017, 367).

V chápaní času významnú úlohu zohrali aj médiá. S. Harnad (Harnad 1991, 39) aj J. Lohisse (Lohisse 2003, 12) rozlišujú štyri revolučné médiá, ktoré mali podstatný vplyv na kultúrny vývoj človeka: reč, písmo, tlač a internet. J. Lohisse poukazuje na to, že na základe vplyvu jednotlivých médií sa vytvorili štyri kultúrno-spoločenské epochy: epocha hovorenia, písma, masovosti, netvarovosti a s nimi aj štyri rozličné chápania času. V epoche hovorenia bola reč hlavným komunikačným nástrojom. Reč so svojou schopnosťou vtáňovať komunikujúcich do jednoty a hĺbky mala vplyv na utvorenie cyklického chápania času. K cyklickému chápaniu času prispelo aj striedanie dňa a noci, ročných období a z toho vyplývajúce, magicko-mytologické rozprávania o putovaní duší, kolobehu všetkého živého a pod.

Cyklické chápanie času v epoche písma začalo rozbiť fonetické písmo, ktoré na základe lineárne usporiadaných znakov podporovalo lineárny čas, teda nové počítanie času s ustavičným progresom, a to z minulosti (cez prítomnosť) do budúcnosti. Samozrejme, táto zmena sa neudiala hneď. V antike pod vplyvom gréckeho náboženstva ešte dlho panoval cyklický čas, ale v stredoveku vďaka rozmáhajúcemu sa písmu, ale aj pod vplyvom kresťanských eschatologických vízií, sa postupne začal presadzovať lineárny čas. Jeho meranie však nebolo hneď také abstraktné a kvantitatívne, ako ho poznáme my, lebo sa odvíjalo od pohybu Slnka, Mesiaca, istých denných udalostí, ako bolo poludňajšie zvonenie, prípadne podľa cezročných sviatkov a pod. Každá hodina, deň, mesiac, mali svoju osobitnú časovú kvalitu.

Kvalitatívne chápanie času sa zmenilo v novoveku, a to vďaka Gutenbergovmu vynálezu kníhtlače a neskoršiemu rozmachu periodickej tlače. Početná periodická tlač sa šírila do veľkého sociálneho priestoru, a preto ešte väčšmi ako písmo (manuskript) podporovala lineárne chápanie času. Čitatelia novín, ktorí sa nachádzali v rôznych geografických priestoroch, začali udalosti zaraďovať do rovnakého času, čím sa podporilo chápanie jednotného, a zároveň aj abstraktného a kvantitatívneho času. Takýto čas abstrahoval od subjektívneho prežívania času, prípadne naviazania na isté kvality, ako boli sviatky, cezročné udalosti a pod. Noviny, ale spolu

² K tomu pozri príspevok od S. Gálíka: *Being and time in online communication* (2016, 5).

s nimi aj hodiny (vynález ručných hodínok v 16. storočí), ktoré sa v tom čase rozvíjali, môžeme tak pokladať za významný nástroj časového organizovania spoločnosti v novoveku.

Môžeme zosumarizovať, že médiá ako písmo a tlač – na rozdiel od reči – podporovali perspektívne videnie, lineárne organizovanie myslenia, predstavu lineárneho času vrátane idey pokroku a vývoja spoločnosti. Spolu s Vilémom Flusserom by sme mohli povedať, že „lineárny abecedný kód“ bol jedným zo základných formotvorných princípov európskych dejín (Ströhl 2016, 93).

Flusser (Ströhl 2016, 101) v súvislosti s nástupom nových médií tvrdil, že namiesto lineárneho kódu nastupuje nový kód, ktorý bude založený na technických obrazoch. S týmto tvrdením sa dá do istej miery súhlasiť, lebo v kontexte nového „pictorial turn“ (Martinengo 2013, 309), obrazy skutočne v súčasnej mediálnej komunikácii dominujú. Napriek tomu je zrejme, že ešte základnejší kód súčasnej kultúry predstavuje internet, pre ktorý je charakteristická sieťová, veľmi rýchla, interaktívna, multiplatformová a multimediálna komunikácia. J. Lohisse, ale aj S. Harnad, T. H. Eriksen a iní práve internet s jeho aplikáciou www kladú za začiatok novej kultúrno-mediálnej epochy, ktorú Lohisse nazval epochou netvarovosti. Internet, podobne ako predchádzajúce médiá, ovplyvňuje naše zmyslové vnímanie, predstavy, poznanie, a teda aj vnímanie a chápanie času. Pre komunikáciu na internete, napríklad pri surfovaní, zdieľaní videí, prípadne hraní digitálnych hier, je charakteristický výrazný ponor užívateľa do kyberpriestoru, v ktorom nejestvujú fyzicky oporné body vo forme počítateľných pohybov. Okrem ponoru do kyberpriestoru v komunikácii na internete, ktorá je sieťová, absentujú začiatok, koniec a jeden smer komunikácie, ktorý je typický pre lineárny čas. Prežívanie času na internete sa preto označuje ako súčasné alebo simultánne.³ Takéto vnímanie a prežívanie času má potom vplyv aj na vnímanie kultúry, ktorá sa už podľa Lévyho (Lévy 2000, 229) netraduje, ale vďaka hypertextovému ukladaniu informácií sa stáva súčasťou. P. Rankov (Rankov 2006, 26), ktorý nadväzuje na myšlienky P. Lévyho, hovorí, že: „*V sieti sa kultúra prenáša len horizontálne, simultánne, čisto priestorovo a význam stráca prenos v čase. (...) Prenos informácií v čase je dnes už len sprievodný efekt sieťovej kultúry.*“ So zmenou tradovania kultúry prichádza aj zmena v prístupe k minulosti a budúcnosti, čo sa prejavuje najmä v edukácii.⁴

³ Pojem „simultánny“ sa používa v šachovej hre, keď šachový majster hrá odrazu viac hier s ďalšími šachistami. Prítom sa naruša kontinuita hry, lebo hráč sa ustavične musí vracieť k inému východisku hry s iným šachistom, čo je zároveň dobrý príklad na rozklad časovej linearitu. Simultánny čas, ktorý sa generuje ponorom do kyberpriestoru, je tak vlastne mimo tradične chápaného postupného času a mohli by sme ho označiť, ako hovorí J. Piaček, za perichróniu, teda bezčasie (Piaček 2008, 210).

⁴ Keď M. Bauerlein (2010, 19) robil výskumy na stredných a vysokých školách v USA, zistil, že študenti majú z roka na rok menej a menej vedomostí z histórie, občianskej náuky, jednoducho z tých predmetov, ktoré sa nejakým spôsobom týkajú minulosti. Bauerlein (2010, 19) to vysvetľuje takto: „Mladí ľudia sa nikdy tak intenzívne nezaoberali sami sebou, nemali k sebe tak blízko, neboli natoľko aktívni v adolescentnom kontakte. Keďže tínedžerské symboly a pesničky, horúce klebety a hry, komunikácia mladých neobmedzená v čase a priestore vnikla až do ich spálni, zakuklila ich do generačnej izolácie. Autonómia priniesla svoje obeť: čím väčší sa venujú sami sebe, tým menej si pamätajú minulosť a predstavujú budúcnosť.“ Bauerlein dokonca tvrdí, že nedostatok vedomostí u mládeže môže byť

Na súčasné premeny času pod vplyvom nových médií reagujú všetky príspevky kolektívnej monografie *Temporalita (nových) médií*, ale osobitne prvý článok od Tomáša Dvořáka s názvom *Alarm: ke kulturním technikám synchronizace* (Dvořák 2016, 13-63) predstavuje základné a komplexné uvedenie do časových zmien, osobitne do zmeny lineárneho času na súčasný, resp. simultánny. V úvode kapitoly autor rozlišuje dva varianty súčasnosti: súčasnosť v zmysle prítomného a súčasnosť v zmysle súdobého, simultánneho (Dvořák 2016, 20). S týmto členením možno súhlasiť, lebo na jednej strane stále pretrváva pojem lineárneho času, v ktorom sa prítomnosť chápe ako spojovník medzi minulosťou a budúcnosťou, na druhej strane sa však pod vplyvom nových médií posilňuje pojem súčasnosti, ktorý má globálne konotácie (Dvořák 2016, 21). Dvořák tvrdí, že nie je náhoda, že anglické slovo *contemporary* (súčasnosť) nadobúda význam aktuálnosti a modernosti až v 60. rokoch 19. storočia pod vplyvom dennej tlače. Periodická tlač mala schopnosť uviesť ľudí do jednotného času. V 20. storočí autor vidí najmasovejšiu formu sociálnej synchronizácie, v nadväznosti na periodickú tlač, v rozhlasovom, a najmä televíznom vysielaní (Dvořák 2016, 25). Mohli by sme dodať, že v 21. storočí je to internet spolu so sociálnymi sieťami, ktoré uvádzajú ľudí do jednotného času, teda do súčasnosti.

Uprostred kapitoly autor realizuje zaujímavý exkurz k nemeckému filozofovi Herderovi, ktorý hovoril o mnohosti časových režimov, konkrétne o tom, že každá premenlivá vec má svoju mieru času (Dvořák 2016, 22). Herder, ako správne poznamenáva Dvořák (2016, 23), oponuje kantovskému a newtonovskému chápaniu času ako univerzálnej kategórie nezávislej od človeka, jeho tela a chápania. Čas má empirický základ, vychádza z elementárnych reakcií ľudského tela a následne je usporiadaný v jazyku. Naše telo je tak nástrojom na meranie času, hoci nie takým presným ako vedecké prístroje, ale postačuje na každodenný život. Na druhej strane, ako tvrdí Dvořák, telo môže detekovať každé časové vyrušenie.

Alarm, ktorý spôsobuje časové vyrušenie človeka z činnosti, resp. z nečinnosti, je ďalšia významná myšlienka, ktorú autor rozvíja vo svojom príspevku. Toto vyrušenie, ktoré môže mať akustickú alebo vizuálnu podobu, má za úlohu presmerovať činnosť človeka, prípadne mobilizovať jeho pozornosť (Dvořák 2016, 28). Alarm je podľa Dvořáka dôležitý nástroj na synchronizáciu signálov a možnosť verejnej kontroly nad ubiehajúcim časom (Dvořák 2016, 45). Takýto alarm v globálnom meradle sa v súčasnosti uplatňuje napríklad pri dlhodobej predpovedi klimatických zmien. V tejto súvislosti autor upozorňuje aj na to, ako sa po novom vzťahujeme k budúcnosti, ktorú už nechápeme ako úplne náhodnú a neočakávanú, ale ktorá sa anticipuje z pravdepodobných a očakávaných udalostí (Dvořák 2016, 57).

Ďalším prispievateľom do kolektívnej monografie je Marek Šebeš s prácou *Živě, okamžitě, nonstop: proměny temporality televizního zpravodajství* (Dvořák 2016, 65-101).

hrozbou pre spoločnosť, lebo ak budú na dôležitých a rozhodujúcich miestach v spoločnosti polovzdelaní ľudia, môže to mať fatálne následky pre spoločnosť vrátane ekonomiky. K tomu pozri príspevok od S. Gálíka: *Influence of cyberspace on changes in contemporary education* (Gálik 2017, 35).

Autor v práci sleduje a porovnáva zmeny temporality pod vplyvom médií, a to od periodickej tlače až po internet. Šebeš tvrdí, že v novoveku sa prostredníctvom periodickej tlače čas zmenil smerom k jeho lineárnemu a svetskému poňatiu. V tomto období dni v roku už strácajú svoje kvality a „každý deň je v princípe považovaný za rovnaký a rovnocenný ostatným dňom“ (Dvořák 2016, 72). V 19. storočí zaznamenávame revolučné zmeny vo vede a technike, ktoré spolu s novými vynálezmi ako telegraf a telefón podporili rýchlosť mediálnej komunikácie. Podľa Šebeša to bol práve telegraf, ktorý ako prvý urobil z rýchlosti zásadnú spravodajskú komoditu. Vďaka telegrafu si noviny začali konkurovať rýchlosťou informovania: čas sa stal hlavným obchodným ťahákom žurnalizmu (Dvořák 2016, 75). Rýchlosť akcelerovala s príchodom ďalších médií, akými boli rádio a televízia, a vyvrcholila s nástupom internetu. Tieto nové technológie, ako správne poznamenáva autor, umožnili doteraz nepoznanú skúsenosť simultánnosti, súčasného prežívania mnohých priestorovo vzdialených udalostí (Dvořák 2016, 76). V týchto médiách, a najmä na internete, dochádza k premene a k posunu času od lineárnosti k simultánnosti. Ako tvrdí autor: „Internetové spravodajstvo predstavuje skutočne kontinuálny prúd informácií, v ktorom neexistujú žiadne pevné časové momenty...“ (Dvořák 2016, 96). Okrem toho tento prúd informácií má svoje cykly, ktoré potláčajú lineárne a historické chápanie času. Súčasný prežívanie času podporuje aj živé vysielanie, ktoré dominuje nad obsahmi (Dvořák 2016, 91).

Zaujímavý príspevok do problematiky temporality nových médií predstavuje článok od Ireny Reifovovej s názvom: *Not as we know it: televizní diváctví ve věku netrpělivosti* (Dvořák 2016, 103-135). Autorka sa v príspevku zameriava na vzťah času a existencie, konkrétne na vplyv médií na časové formovanie nášho každodenného života. Reifová skúma médium televízie a jej vývoj od starších foriem až po súčasnú digitálnu televíziu s presahom do internetovej komunikácie. Reifová tvrdí, že staršia forma televízie (analogová a s malým počtom kanálov) predstavovala významný zdroj orientácie v časopriestore všedného dňa, dôvery v poriadok a pravidelnosť, a preto vyvolávala pocit ontologického bezpečia (Dvořák 2016, 126). Každý večer si mohla rodina sadnúť k televízoru a pozrieť správy, prípadne nejaký film, čo mohlo nabráť až rituálnu formu sociálneho správania. Takisto večerný televízny program, ktorý poskytoval divákovi pozitívne emócie ako radosť a potešenie, mohol dávať zmysel a završenie celému pracovnému dňu. S nástupom online a digitalizovanej televízie sa časové formovanie dňa narušilo. Ako správne poznamenáva Reifová „online a digitalizovaná televízia sa nevyskytuje v časovom režime ustanovujúcom minulosť, súčasnosť a budúcnosť“ (Dvořák 2016, 105). To však zároveň znamená aj narušenie pôvodnej ontologickej istoty, pričom na jej miesto prichádza nová časovo-existenciálna dimenzia založená na permanentnosti a súčasnosti. Autorka tvrdí, že časová pravidelnosť a poriadok je pri produkcii ontologického bezpečia nahradená permanenciou (Dvořák 2016, 130). S týmto tvrdením možno súhlasiť, lebo online život sa stáva čoraz dôležitejším, či už pri práci, informovanosti, vzdelávaní, nakupovaní alebo zábave. Jeho existenciálnu dôležitosť pocítime vtedy, keď sa nám napríklad preruší internetové spojenie, pokazí počítač, alebo sa dostaneme mimo internetového

pokrytia. Digitálny domorodec sa v tejto situácii cíti skutočne nesvoj, nervózny, alebo – ako situáciu hodnotí Reifová – až úzkostne (Dvořák 2016, 130).

Osobitý exkurz do temporality médií predstavuje práca Radima Hladíka s názvom *Originální retro: fonografické technologie a subkulturní techniky času v northern soulu* (Dvořák 2016, 137-168). Autor v príspevku na príklade subkultúry northern soulu skúma problematiku času vo vzťahu k archeológii médií. Konkrétne ide o časové pretrvávanie starých hudobných prehrávačov, lebo „northernsouloví diskžokeji zostávajú na jednoduchej gramofónovej technológii...“ (Dvořák 2016, 162). V tomto prípade sa temporalita médií ešte väčšmi komplikuje, lebo už nejde len o linearitu alebo simultánnosť času, ale o konzervovanie času v podobe využívania starých technológií. K tomu ešte treba priradiť uchovávanie starých nahrávok na nových digitálnych nosičoch, čo predstavuje akési časové vrstvenie minulosti a súčasnosti (Dvořák 2016, 162). V kontexte Lévyho horizontálneho šírenia tradície na internete a iných moderných mediálnych nosičoch by sme tak mohli hovoriť aj o súčasnom, resp. súčasnosti northern soulu.

V istom zmysle príspevok Čeněka Pýchu s názvom *Digitální paměť: úložiště vzpomínek pamětníků* (Dvořák 2016, 171-202) nadväzuje na predchádzajúci, lebo na jednej strane skúma staré obsahy uložené na starých médiách, a na druhej strane tie isté obsahy uložené a vnímané prostredníctvom nových médií. Autor nezabúda pripomenúť, že v širšom zmysle ide o starý hermeneutický problém subjekt – objektového interpretačného procesu: „archeológia médií umožňuje obojstranný pohľad: jedným smerom vidíme médiá ako predmety, ktoré v sebe kódujú to, akým spôsobom boli používané na výmenu informácií, na druhej strane archeológie médií však stojí subjekt, ktorý sa snaží kód prečítať“ (Dvořák 2016, 179). Autor sa však nezaobera hermeneutickými pravidlami dekodovania informácií ako takými, ale zameriava sa na časový aspekt vzťahu subjektu a objektu, teda interpreta a interpretovaného diela. Podľa neho existuje rozdiel medzi klasickým a digitálnym archívom, lebo „v digitálnom archíve čas neplynie, ale sprítomňuje sa na mikrotemporálnej úrovni, ako určuje estetika počítačovej pamäti.“ (Dvořák 2016, 196). Pre klasické archívy je typická postupnosť a je potrebný istý čas na vyhľadanie a prečítanie, prípadne premietnutie či už písomných alebo filmových dokumentov. Pre digitálne archívy, na rozdiel od klasických, je typická rýchlosť vyhľadávania a čítania dokumentov. Pýcha správne poznamenáva, že „čas, ktorý je treba na vyvolanie minulosti, sa skrakuje a minulé sa s prítomným navzájom prevrstvuje (2016, 196). Rozdiel medzi minulým a súčasným sa takmer úplne stráca pri augmentovanej realite⁵, ktorá sa môže sprítomňovať a rozširovať do verejného priestoru, a tak sa stávať jeho integrálnou súčasťou (Dvořák 2016, 197). V súčasnosti už existujú rôzne aplikácie virtuálnych prehliadok múzeí, ktoré sa objavujú na smartfóne pri jeho zameraní na budovu múzea a pod. V tomto prípade sa podľa autora vymazáva rozdiel medzi

⁵ Augmentovaná realita predstavuje rozšírenú alebo doplnenú realitu (z angl. augmented – rozšírený, doplnený, obohatený), ktorú môžeme chápať aj ako súčasť virtuálnej reality. Rozdiel od virtuálnej reality je založený najmä na tom, že nám sprostredkúva reálne veci ako napríklad virtuálnu prehliadku múzea, orientáciu v meste, návod na opravu auta a pod.

minulosťou a súčasnosťou a vôbec, je roztraseaná hranica medzi „skutočnosťou“ a „fikciou“ (Dvořák 2016, 198). Tento záver autora opäť pripomína Lévyho koncepciu rušenia postupnosti lineárnej tradície a horizontálneho (súčasného) šírenia kultúry.

Mimoriadne aktuálnu tému rieši Filip Vostal v príspevku s názvom *Rychlostí světla: vysoko-frekvenční obchodování jako symptom sociální akcelerace času* (Dvořák 2016, 205-242). Aktuálnosť témy tkvie v súčasnej rýchlej komunikácii, ktorá nezrýchľuje len obchodovanie, ale aj spoločenský život. Za rýchlou komunikáciou treba opäť hľadať moderné technológie a osobitne digitálne médiá. Autor sa primárne zameriava na súčasnú rýchlosť obchodovania, ktorá sa napríklad ráta už v milisekundách, ale sekundárne aj na zvyšujúcu sa rýchlosť v spoločenskom živote, ktorá sa dotýka väčšiny obyvateľstva. Vostal tvrdí, že „súčasný jedinec je vystavený nebývalej multiplicité časových tlakov a v dôsledku toho v zvyšujúcej sa miere zažíva kompresiu a nedostatok času“ (Dvořák 2016, 211). Komunikácia na internete sa totiž blíži rýchlosti svetla, preto sa pre užívateľa zdá takmer okamžitá, a navyše informácie pribúdajú takmer geometrickým radom. Na jednej strane sa komunikácia informácií zvyšuje, ale na druhej strane zostáva človek a s jeho telesnými hranicami v podobe únavy a pomalosti zaostáva v ich spracovaní. Autor si túto disproporciu uvedomuje, lebo v súčasnosti sa už stáva vážnym sociálnym problémom. Z tohto dôvodu navrhuje kontratemporalitu⁶, teda vytváranie času na tvorbu spoločenského konsenzu, ľudskej kognície a poznania (Dvořák 2016, 235).

Kolektívnu monografiu uzatvára článok od Václava Janoščíka s názvom *Beyond the Outer Limits: budoucnost ve sci-fi, současném umění, filozofii a teorii médií* (Dvořák 2016, 245-273). Môžeme povedať, že príspevok ukončuje monografiu nielen formálne, ale aj obsahovo, lebo autor sa v nej na časovej osi minulosť – prítomnosť – budúcnosť zaoberá práve budúcnosťou. Budúcnosť je otvorená a podľa Janoščíka nemôžeme do nej len tak jednoducho nahliadnuť a spoznať ju. Napriek tomu si myslí, že umenie môže nazrieť aj za krajné hranice, lebo je asi najsenzibilnejšie voči súčasným mediálno-spoločenským zmenám. Jedným z takých žánrov umenia je sci-fi, ktoré sa orientuje na budúcnosť. Sci-fi je na jednej strane vedecká fantázia, ale na druhej strane anticipuje aj niektoré vedecké tendencie v súčasnej spoločnosti. Napríklad fenomén kyborgizmu existoval v literatúre a vo filme oveľa skôr, ako sa reálne podarilo neuronálne prepojiť človeka s technológiou.⁷ Literárne alebo filmové umenie bolo a naďalej zostáva stálou výzvou aj pre vedu, pre posúvanie hraníc a dosahovanie nemožného v danej chvíli. Sci-fi umenie tak v istom zmysle ide z budúcnosti do súčasnosti (Dvořák 2016, 251). Autor svoju koncepciu podopiera aj filozofickou koncepciou Marka Hansena, ktorá prekonáva antropocentrickú perspektívu a subjekt – objektový dualizmus, v ktorom je subjekt aktívny a objekt pasívny. V Hansenovej koncepcii je aj objekt aktívny, prípadne „cudzí“ voči subjektu, ale napriek

⁶ S podobnou iniciatívou prichádza aj T. H. Eriksen (2009, 142), ktorý navrhuje vedomé spomalenie rýchleho tempa života najmä v takých oblastiach ako voľný čas, dovolenka a rodina, ktoré predstavujú tzv. pomalý čas. Učiť sa „pomalosti“ je podľa neho výzva pre súčasnú hyperpýchlu dobu, ktorá sa rozširuje aj do oblastí pomalého času a z ktorej sa často stáva návyk.

⁷ K tomu pozri napríklad video dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=sk1NkWI_W2Y

tomu je s ním prepojený (Dvořák 2016, 267). Objekt alebo objektová realita predbiehajú subjekt a vytvárajú budúcnosť, ktorú človek – subjekt – len postupne spoznáva. Environment nových médií je prepojený s človekom a zároveň ho presahuje, lebo nové médiá na základe globálneho prepojenia a geometrického rastu informácií vytvárajú čosi, čo aktuálne presahuje človeka a čo už možno označiť ako budúcnosť. Ako hovorí autor: „nejde už o ‚pohyb‘ dopredu, ale ‚zdroj‘ z budúcnosti“ (Dvořák 2016, 268).

Môžeme teda zosumarizovať, že kolektívna monografia *Temporalita (nových) médií* predstavuje aktuálne a inšpiratívne úvahy na tému času a jeho premien pod vplyvom nových médií. Treba oceniť myšlienkovú výstavbu monografie, ktorá začína Dvořákovým opisom a analýzou základných temporálnych zmien, na ktoré nadväzuje Šebešova koncepcia utvárania simultánneho času v žurnalizme a televíznom spravodajstve. V tejto ideovej línii pokračuje aj článok Reifovej, ale s dôležitou odbočkou do mediálno-existenciálnej oblasti, konkrétne do prežívania ontologickej bezpečnosti človeka. V strede monografie sa nachádzajú texty, ktoré sú užšie vymedzené a problematiku času ešte väčšími komplikujú. Takým je aj Hladíkov text, ktorý na jednom príklade northern soulu skúma časové vrstvenie minulosti a súčasnosti. V týchto úvahách pokračuje aj Pýchov článok, ktorý časové vrstvenie ďalej rozširuje a demonštruje na príklade augmentovanej reality. Vostálov príspevok vhodne dopĺňa úvahy o čase v spojení s rýchlosťou v obchode a v spoločenskom živote, a nakoniec sa Janoščíkov článok zameriava na poslednú časovú dimenziu, ktorou je budúcnosť.

Príspevky kolektívnej monografie síce menej zachádzajú do existenciálnej oblasti, ale buď explicitne alebo implicitne naznačujú zmeny aj v tejto oblasti. Explicitne sa k téme vyjadruje najmä I. Reifová, ktorá hovorí o ontologickej bezpečnosti. Tá už nie je postavená na časovom rámcovaní života napríklad televíznym vysielaním, ale na permanentnom pripojení k internetu. S internetom alebo s komunikáciou v kyberpriestore digitálnych médií súvisí často pertraktovaný pojem simultánneho času, čo znamená, že kyberpriestor a simultánny čas sú vo vzájomnej korelácii. V súčasnosti, keď trávime každý deň veľa hodín na internete, môžeme povedať, že kyberpriestor sa stáva našim novým domovom, novou existenciálnou dimenziou. K našej reálnej dimenzii sa tak pridáva nová, virtuálna, ktorú by sme však nemali chápať ako úplne nereálnu, ale s istým stupňom reality.⁸ V tejto súvislosti by sme mohli spomenúť autorov ako J. D. F. Tuckett a David G. Robertson (Tuckett, Robertson 2014, 99), ktorí tvrdia, že ak človek hodnotí situácie ako reálne, tak naozaj vo svojich dôsledkoch reálne sú. Toto tvrdenie je založené na koncepcii W. Jamesa (Tuckett 2014, 88), ktorý tvrdí, že reálne je to, čo existuje v istých vzťahoch k nám samým. Potom by sme mohli hovoriť o celej palete rôznych stupňov reality, a to od reálnej reality⁹ až po rôzne formy virtuálnych realít. V tomto prípade by mohlo vzniknúť

⁸ Pre mnoho ľudí, osobitne hráčov veľkých digitálnych hier ako napríklad *World of Warcraft*, sa tento svet stáva lepším a intenzívnejším ako reálny. K tomu pozri štúdiu od J. Vallikatta *Virtually Religious: Myth, Ritual and Community in World of Warcraft* (Vallikatt 2014, 141).

⁹ V tomto príspevku neriešime problém reality ako takej, ktorá je v postmodernom diskurze vnímaná aj ako virtuálna, lebo je sprostredkovaná jazykom, a tak *de facto* konštruovaná.

riziko spájania alebo „zlievania“ rôznych úrovní realít, preto dobrý „protiľah“ by mohla predstavovať Welschova (1995, 9) transversálna racionalita, to znamená jej schopnosť prechádzať rôznymi typmi realít bez toho, aby sa spájali alebo syntetizovali.

Kolektívna monografia *Temporalita (nových) médií* nie je zaujímavá len z hľadiska poznávania súčasných časových a existenciálnych zmien, ale aj z hľadiska súčasnej axiologickej reflexie mediálneho života, jeho pozitív a negatív. Autori vo svojich dielach síce neprešli do tohto hodnotenia, ale pri domýšľaní časových zmien v súčasnom živote sa im nevyhneme. Okrem vysoko pozitívneho hodnotenia rýchleho, alebo časovo takmer okamžitého vyhľadávania informácií prostredníctvom online komunikácie existujú aj negatívne tendencie, ktoré sa prejavujú najmä oslabením záujmu o minulosť a zvyšovaním rýchlosti spoločenského života. K prvému negatívnemu javu, ktorým je oslabenie záujmu o minulosť, možno priradiť aj sieťovú multilaterálnu komunikáciu a spájanie informácií, ktoré nebude podporovať diskurzívne, ale skôr asociatistické myslenie založené na obrazoch (Gálik, Gáliková Tolnaiová 2015, 11). Výskumy N. Carra (2017, 158), M. Bauerleina (2010, 119), ale aj M. Spitzera (2014, 201) ukazujú aj to, že súčasná digitálna generácia má čoraz väčší problém so sústredením¹⁰ a abstraktným myslením. Druhý negatívny jav, ktorý sa prejavuje v podobe časového stresu, je v súčasnej spoločnosti ešte výraznejší. Nedostatok času, rozširovanie pracovného času aj na úkor rodiny a dovolenky až po workoholizmus predstavujú vážny sociálny problém, s ktorým sa skôr alebo neskôr ľudia budú musieť vyrovnávať, či už kolektívne, inštitucionálne, alebo individuálne (Eriksen 2009, 142).¹¹

Na záver treba povedať, že kolektívna monografia *Temporalita (nových) médií* predstavuje veľmi zaujímavé skúmanie súčasných časových premien pod vplyvom nových médií, ktoré zostáva inšpiratívne nielen v časových, ale aj v existenciálno-axiologických otázkach človeka a spoločnosti. Z tohto dôvodu je práca prínosná nielen pre oblasť filozofie, resp. filozofie médií, ale aj pre iné spoločenské a humanitné vedy.

Literatúra

- ARISTOTELÉS (1996): *Fyzika*. Praha: Rezek.
BAUERLEIN, M. (2010): *Najhlúpejšia generácia. Ako digitálna éra ohlupuje mladých Američanov a ohrozuje našu budúcnosť alebo: never nikomu pod 30*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov.
CARR, N. (2017): *Nebezpečná mēlčina. Jak internet mění náš mozek*. Praha: Dauphin.
DVOŘÁK, T. a kol. (2016): *Temporalita (nových) médií*. Praha: Akademie múzických umění.
ERIKSEN, T. H. (2009): *Tyranie okamžiku. Rychlý a pomalý čas v informačním věku*. Brno: Doplněk.

¹⁰ S. Hubík v nadväznosti na Viriliove dromologické myšlienky tvrdí, že súčasná rýchla mediálna komunikácia v súčinnosti s piknolepsiou ustavične rozptyľujú pozornosť človeka, ktorá je mimoriadne dôležitá na jeho prežitie (2013, 88).

¹¹ V tejto súvislosti na dôležitosť mediálnej výchovy upozorňuje článok s názvom *Current development trends of media education* autorov D. Petranovej, M. Hossovej, P. Velického (Petranová, Hossová, Velický 2017, 53).

- GÁLIK, S. (2016): Being and Time in Online Communication. *European Journal of Science and Theology*, 12 (5), 5-14.
- GÁLIK, S. (2017): Influence of cyberspace on changes in contemporary education. *Communication Today*, 8 (1), 30-39.
- GÁLIK, S. – GÁLIKOVÁ TOLNÁIOVÁ, S. (2015): Influence of the Internet on the Cognitive Abilities of Man. Phenomenological and Hermeneutical Approach. *Communication Today*, 6 (1), 4-15.
- HARNAD, S. (1991): Post-Gutenberg Galaxy: The Fourth Revolution in the Means of Production of Knowledge. *The Public-Access Computer Systems Review* [online]. 2, no. 1 (1991) [2015-02-10], 39-53. Dostupné na: <<http://cogprints.org/1580/1/harnad91.postgutenberg.html>>.
- HEIDEGGER, M. (1996): *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenth.
- HUBÍK, S. (2013): *Média a rychlost*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- LEŠKO, V. (2017): Heidegger a Parmenides. *Filozofia*, 72 (5), 357-370.
- LÉVY, P. (2000): *Kyberkultura*. Praha: Karolinum.
- LOHISSE, J. (2003): *Komunikační systémy. Socioantropologický pohled*. Praha : Karolinum.
- MARTINENGO, A. (2013): *From the Linguistic Turn to the Pictorial Turn — Hermeneutics Facing the 'Third Copernican Revolution'* Proceedings of the European Society for Aesthetics, (5), 302-312. Dostupné na: <<http://www.eurosa.org/volumes/5/MartinengoESA2013.pdf>>.
- PETRANOVÁ, D. – HOSSOVÁ, M. – VELICKÝ, P. (2017): Current development trends of media literacy in European Union countries. *Communication Today*, 8 (1), 52-65.
- PIAČEK, J. (2008): Problémy perichronozofie. *Filozofia*, 63 (3), 206-218.
- RANKOV, P. (2006): *Informačná spoločnosť – perspektívy, problémy, paradoxy*. Levice: LCA Publisher Group.
- SPITZER, M. (2014): *Digitální demence. Jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host.
- STRÖHL, A. (2016): *Vilém Flusser (1920-1991): Fenomenologie komunikace*. Praha: Argo.
- TUCKETT, J. D. F. – ROBERTSON, D. G. (2014): Locating the Locus of Study on ‚Religion‘ in Video Games. In Simone Heidbrink and Tobias Knoll (eds.), *Religion in Digital Games: Multiperspective & Interdisciplinary Approaches. Online – Heidelberg Journal of Religions on the Internet* 5: 86-107.
- VALLIKATT, J. (2014): *Virtually Religious: Myth, Ritual and Community in World of Warcraft*. Melbourne: RMIT University.
- WELSCH, W. (1995): *Umelé rajské záhrady? Skúmanie sveta elektronických médií a iných svetov*. Bratislava: Soros Center for Contemporary Arts.

Slavomír Gálik
 Katedra masmediálnej komunikácie
 FMK UCM v Trnave
 Nám. J. Herdu 2
 917 01 Trnava
 Slovenská republika
 e-mail: s_galik@yahoo.com